

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-44>

УДК 338.4 (045)

Наталія БОНДАРЕНКО

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

<https://orcid.org/0000-0003-4733-8159>

e-mail: bondarenkonatalya1@gmail.com

Ольга ГАВРИЛЕНКО

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

<https://orcid.org/0000-0002-1895-4692>

e-mail: gavrylenko2017@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ ДОХОДІВ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

У статті здійснено аналіз дефініції «доходи» у нормативних, бухгалтерських та економічних джерелах. На підставі проведеного аналізу встановлено, що бухгалтерський підхід до сутності доходу базується на терміні «економічна вигода». Виокремлення єдиного підходу до сутності доходів дозволяє підкреслити важливість даної категорії для обліку та формування показників звітності. Для ефективного управління доходами операційної діяльності важливою є наявність якісної їх класифікації. Система класифікації повинна бути гнучкою, враховувати специфіку різних галузей промислового сектору та швидко підлаштовуватися під потреби користувачів інформації з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: дохід, прибуток, виручка, бухгалтерський облік, управління.

Natalya BONDARENKO, Olha HAVRYLENKO

Oles Honchar Dnipro National University

STUDY OF THE ECONOMIC CONTENT OF INCOME FOR THE PURPOSES OF ACCOUNTING AND MANAGEMENT IN AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

The effectiveness of management decisions largely depends on timely receipt of information about economic operations. The main source of such information is accounting. A properly organized income accounting system has a significant impact on the strategic success of business entities, since the formation of the financial result of the enterprise and its further functioning in the long term depends on it. The purpose of the article is to study the essence of the accounting and economic category "income" and determine the place of income in the accounting and management system at an industrial enterprise. The article highlights the views of scientists regarding the economic meaning of the concept of "income". An analysis of the definition of "income" in regulatory, accounting and economic sources was carried out, on the basis of which it was established that the accounting approach to the essence of income is based on the term "economic benefit". Highlighting a unified approach to the essence of income allows you to emphasize the importance of this category for accounting and forming reporting indicators. The results of the conducted research showed that the lion's share of income falls on income from operational activities, thereby emphasizing their importance in industrial enterprises. For effective management of operating income, it is important to have a high-quality classification of them. A meaningful classification of operating income plays a leading role in the accounting and management system at an industrial enterprise. The classification system should be flexible and quickly adapt to the needs of information users in order to make effective management decisions. However, industrial enterprises have significant features of their activities, therefore, when classifying income, the specifics of various branches of the industrial sector must be taken into account.

Keywords: income, profit, revenue, accounting, management.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В сучасних умовах розвитку економіки на меті будь-якого підприємства є максимізація прибутку. При цьому, діяльність суб'єктів господарювання неможливо уявити без доходів. Тема доходів є завжди актуальною і виступає предметом постійного обговорення серед науковців та практиків у сфері економіки та управління підприємством. Розміри, склад доходів та належним чином організована система бухгалтерського обліку виявляють значний вплив на стратегічний успіх суб'єктів господарювання, оскільки від цього залежить подальше функціонування підприємства в довгостроковій перспективі. Тож розуміння сутності доходів підприємств та вдосконалення їх облікового відображення – головна передумова для прийняття ефективних управлінських рішень щодо подальшого розвитку підприємств та підвищення ефективності їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням обліку та аналізу доходів підприємства присвятили свої наукові праці Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Козаченко, О.А. Подолянчук, В. Г. Васильєва, Д.Ю. Семенюк, Л.В. Глушко, М.Р. Пушкар, В.В. Сопко, С.В. Мочерний та інші вчені. Наукові досягнення цих науковців мають важливе значення у теорії та практиці обліку та аналізу доходів підприємств.

Але слід відзначити, що існує ще чимало нерозв'язаних питань, пов'язаних з обліком доходів. Це відповідно обумовлює постійний перегляд нормативних актів і регламентуючих документів, вироблення нових шляхів удосконалення організації, методики обліку та аналізу доходів. Від своєчасності й повноти поданої інформації про стан доходів залежить оперативність вжиття заходів щодо їх планування на майбутні періоди, рівень доходів державного бюджету, можливість скласти план антикризових дій та ідентифікувати кризові явища тощо.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження сутності обліково-економічної категорії «дохід» та визначення місця доходів в системі обліку та управлінні на промисловому підприємстві.

Виклад основного матеріалу

Ефективну діяльність суб'єктів господарювання неможливо уявити без одержання доходів. Як зазначає, Т.О. Мулик «показники доходності є вирішальними в оцінках ефективності функціонування суб'єкта господарювання за всіма видами діяльності: виробничою, фінансовою та інвестиційною. В доходах підприємства акумулюються результати виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг), їх якості й асортименту, ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, результати ділового партнерства та виробничо-фінансового менеджменту тощо» [1, с. 81].

Бухгалтерський облік доходів виступає складовою підсистемою обліково-інформаційного механізму суб'єкта господарювання, якому відведена основна роль у процесі збирання, обробки та надання інформації для забезпечення усіх функцій управління підприємством, зокрема аналізу та контролю. Не применшуючи ролі доходів у системі обліку, варто зауважити на тому, що доходи виступають складною економічною категорією, їх величина здійснює безпосередній вплив на формування цінової політики підприємства та фінансові результати. Отже, інформація про доходи посідає важливе місце в системі управління підприємством.

На сьогоднішній день, у національній економіці в залежності від цілей виділяють два основних напрями тлумачення доходів, а саме як бухгалтерської та економічної категорії. Тому, необхідним є дослідження поняття цієї дефініції у розрізі вище зазначених напрямів.

Для кращого розуміння сутності поняття «дохід», проаналізуємо за даними табл. 1 його визначення у нормативно-правових актах.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи суб'єктів господарювання та розкриття її у фінансовій звітності визначають НП(С)БО 15 «Дохід» та МСБО 18 «Дохід». Оскільки, національні стандарти трансформуються під міжнародні, слід зазначити про те, що поняття «доходу» у НП(С)БО 15 «Дохід» є ідентичним до поняття у МСБО 18 «Дохід». У той же час, Господарський Кодекс України, на наш погляд, не містить в собі порядку визнання доходів для цілей обліку та ототожнює термін «дохід» з «прибутком», що є неприпустимим в бухгалтерському обліку. Загалом, бухгалтерський підхід трактування досліджуваної категорії базується на терміні «економічна вигода».

Таблиця 1

Визначення сутності доходу у нормативних джерелах

Джерело	Визначення	Ознака
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 15 «Дохід» [2, 3]	Збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (за винятком його зростання за рахунок внесків учасників підприємства).	Дохід слід визнавати лише у разі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена
МСБО(IAS) 18 [4], МСФЗ(IFRS) 15 [5]	Збільшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або у вигляді зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу (за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників).	Виручка в результаті надходжень, що виникають у ході звичайної діяльності
Господарський Кодекс України [6]	Прибуток (дохід) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань.	Визнання доходів в ототожнюється із визначенням прибутку

Джерело: узагальнено авторами

Наразі не існує єдиного погляду щодо трактування сутності поняття «дохід» в економічній та бухгалтерській літературі. Відсутність спільного бачення терміну «дохід» зумовлює виникнення суперечностей та неоднозначностей у визначенні цієї економічної категорії. Все це посилює необхідність дослідження сутності «доходу» як результативного показника діяльності суб'єкта господарювання. Підходи до тлумачення поняття «дохід» різними науковцями у галузі економічної теорії та бухгалтерського обліку наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Трактування поняття «дохід» в економічній та бухгалтерській літературі

Автори	Визначення терміну «Дохід»
Бутинець Ф.Ф. [7]	Як економічна категорія дохід (виручка) є потоком грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг
Шмиголь Н.М. [8]	Дохід підприємства – це збільшення економічних вигід внаслідок надходження активів і/або погашення зобов'язань, що приводить до зростання капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна), та отримане внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику
Пушкар М.Р. [9, с. 389]	Дохід – потік грошових та інших надходжень за одиницю часу і складається з таких пофакторних елементів, як прибуток, заробітна плата, процент і рента
Юхименко П.І., Леоненко П.М. [10, с. 492]	Дохід - потік зарплати, процента, дивідендів та інших грошових надходжень, що приходять до індивіда чи країни протягом певного періоду часу (звичайно року)
Сопко В.В. [11, с. 403]	Дохід - як валовий приплив (надходження) економічної вигоди протягом звітного періоду, який виникає у процесі звичайної діяльності підприємства. Коли ці припливи сприяють збільшенню власного капіталу, крім збільшення, яке пов'язане з внесками акціонерів, то його називають прибутком, коли зменшенню – то збитком»
Подольнчук О.А. [12, с. 15]	Дохід - надходження економічних вигід, що нараховані і підлягають отриманню або отримані в результаті виробничо-фінансової та комерційної діяльності підприємства
Сухарський В.С. [13, с.347]	Дохід - виторг від реалізації (кількість проданих одиниць товару)
Пушкар Р.М., Тарнавська Н.М. [14, с.436]	Дохід - гроші або матеріальні цінності, одержані від виробничої, комерційної, посередницької чи іншої діяльності (зарплата, проценти, дивіденди, рента тощо) особою, підприємством чи країною протягом певного проміжку часу
Загорський В.С., Вовчак О.Д. [15, с.227]	Доходи підприємства – загальна сума надходжень, отриманих від усіх видів діяльності у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах.
Мочерний С.В. [16, с. 363]	1) Дохід характеризують як різницю між виручкою від реалізації продукції (робіт, послуг) і вартістю матеріальних витрат на виробництво та збут продукції. 2) дохід визначається як гроші або матеріальні цінності, отримані від виробничої, комерційної, посередницької чи іншої діяльності (виручка)
Козаченко Ю.А. [17]	Дохід - економічна категорія, яка означає безпосереднє одержання підприємством певних активів (матеріальних ресурсів чи грошей) або зменшення сум зобов'язань, що призводять до збільшення суми власного капіталу (за мінусом збільшення сум капіталу з внесків власників або учасників)

Проведений аналіз тлумачення терміну «дохід» вченими-економістами дав можливість виокремити 10 ключових підходів до його розуміння, що узагальнено на рис. 1.

Рис. 1. Ознаки категорії «дохід» в науковій літературі

Джерело: складено за даними [18]

Аналіз публікацій свідчить, що у наукових працях багатьох сучасних вчених-економістів категорія доходу ототожнюється з поняттям «виручка» (виторг) та «прибуток», але їх бухгалтерська сутність є різною. У своїй праці Козаченко Ю.А. виокремила чотири критерії порівняння (поняття, взаємозалежність, підрахунки та важливість) даних облікових категорій, що узагальнено в табл. 3 [17, с. 38].

Виходячи з даних табл. 3, можна побачити, що дохід не замінює прибуток, однак доповнює його. Тобто, як зазначає Подольнчук О.А. «...прибуток є вартісною формою додаткового продукту, а дохід –

частиною необхідного і додаткового продукту...» [19, с. 3].

Отже, здійснивши огляд нормативних джерел та наукової літератури, встановлено, що бухгалтерський підхід до сутності доходу базується на терміні «економічна вигода».

Підсумовуючи вище зазначене, ми поділяємо погляд Козаченко Ю.А. про те, що під терміном «дохід» доцільно вважати «економічну категорію, яка означає безпосереднє одержання підприємством певних активів (матеріальних ресурсів чи грошей) або зменшення сум зобов'язань, що призводять до збільшення суми власного капіталу (за мінусом збільшення сум капіталу з внесків власників або учасників) [17, с. 42].

Результати проведеного дослідження показали, що лєвова частка доходів припадає на доходи від операційної діяльності, тим самим, підкреслюючи їх значущість на промислових підприємствах.

Таблиця 3

Критерії порівняння понять «виручка», «дохід» та «прибуток»

Критерії порівняння	Виручка	Дохід	Прибуток
Поняття	Фінансові надходження за надання послуг і реалізацію продукції підприємством	Надходження від різних видів діяльності, таких як продаж товарів, наданих послуг протягом періоду	Всі отримані підприємством доходи за мінусом витрат, включаючи податки
Взаємозалежність	Виручка є основною але не єдиною частиною доходу	Дохід не залежить від прибутку. Дохід більший або дорівнює виручці, проте не буває менший.	Прибуток залежить від доходу
Підрахунки	Виручка за визначення не може бути менше або дорівнювати нулю. Від'ємний результат неприпустимий. Витрати при розрахунку не враховуються	Дохід може мати як позитивне так і негативне значення	Прибуток може мати як позитивні так і негативні значення
Важливість	Головна для розрахунку фінансових результатів діяльності підприємства	Для остаточного зростання бізнесу дохід є обов'язковим, оскільки без нього підприємство не зможе отримати прибуток	Прибуток – це винагорода за ризик, який приймає підприємець у бізнесі, і використовується для зростання бізнесу, а також для збільшення фінансової стійкості в майбутньому

Для ефективного управління доходами операційної діяльності підприємств промислового сектору важливою є наявність якісної їх класифікації. Проаналізувавши погляди вчених щодо класифікації доходів ми виявили, що більшість науковців групують доходи лише за видами діяльності та обліковою класифікацією. Однак ми вважаємо, що даний розподіл враховує лише потреби зовнішніх користувачів інформації та ігнорує внутрішніх управлінців (керівники, власники), оскільки дохід виступає вагомою складовою управлінського обліку, що не можна залишати поза увагою.

Класифікація доходів є різною в бухгалтерському та податковому обліку. Так, податкове законодавство розподіляє доходи на дві групи: дохід з джерелом їх походження з України та дохід, отриманий з джерел за межами України. Відповідно до НП(С)БО 15, доходи розподіляються за групами в залежності від видів діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна). Класифікація операційних доходів у бухгалтерському обліку узагальнена на рис. 2.

Отже, доходи відіграють провідну роль у функціонуванні суб'єктів господарювання. Основним завданням обліку доходів виступає інформаційне забезпечення управлінської системи з метою контролю, прогнозу, виявлення можливостей збільшення ресурсів та прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Здійснивши аналіз дефініції «доходи» у нормативних, бухгалтерських та економічних джерелах, нами було встановлено, що бухгалтерський підхід до сутності доходу базується на терміні «економічна вигода». Наявні у нормативно-правовій базі трактування доходів мають свої переваги та недоліки. Виокремлення єдиного підходу до сутності доходів дозволяє підкреслити важливість даної категорії для обліку та формування показників звітності. Змістовна класифікація доходів операційної діяльності відіграє провідну роль в обліковій та управлінській системі на промисловому підприємстві. Система класифікації повинна бути гнучкою та швидко підлаштовуватися під потреби користувачів інформації з метою прийняття ефективних управлінських рішень. Однак, промислові підприємства мають значні особливості діяльності, тому при класифікації доходів потрібно враховувати специфіку різних галузей промислового сектору.

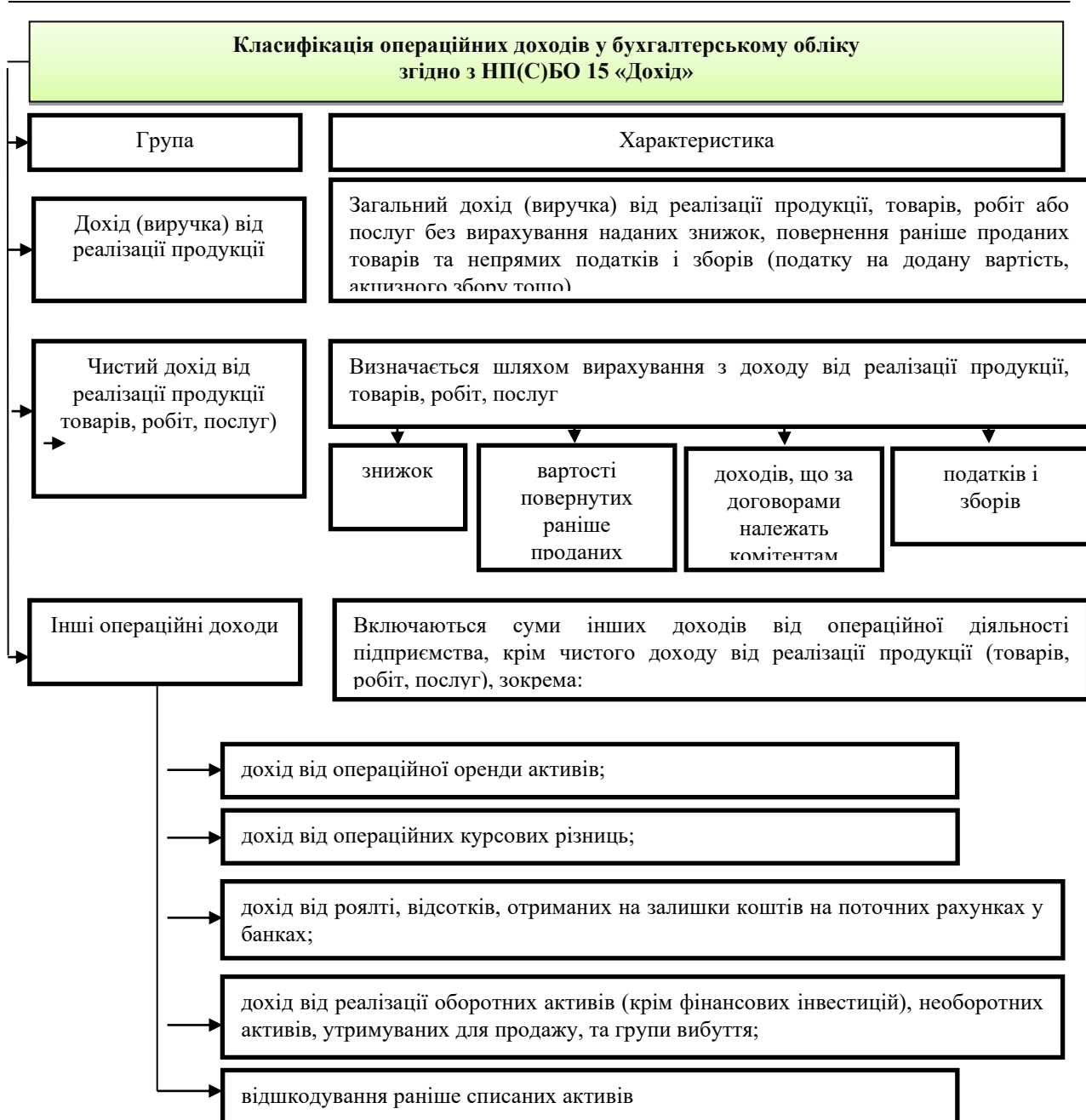

Рис. 2. Класифікація операційних доходів у бухгалтерському обліку згідно з НП(С)БО 15 «Дохід»
Джерело: складено за даними [3]

Література

- Мулик Т.О. Методичні підходи до аналітичного забезпечення управління доходами. Агросвіт. 2020. № 6. С. 77-86. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/6_2020/10.pdf
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. №290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
- Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 (МСБО 18) від 01.01.2012р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text
- Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів із клієнтами». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU17027.html
- Господарський кодекс України: Закон України №436-IV від 16.01.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

7. Бухгалтерський фінансовий облік / за ред. Ф.Ф. Бутинця. Вид. 7-е. Житомир: Вид-во «Рута», 2006. 832 с.
8. Шмиголь Н.М. Економічна суть доходів та доходності в системі управління підприємством. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2009. № 7. С. 221-225.
9. Пушкар М.С. Фінансовий облік: підруч. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 628 с.
10. Юхименко П.І. Історія економічних учень: навч. посіб. / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. 3-тє вид., випр. К.: Знання-Прес, 2002. 514 с.
11. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. / В. В. Сопко. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2000. 578 с.
12. Подолянчук О.А. Облік доходів сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). К., 2009. 21 с.
13. Сухарський В.С. Менеджмент: теорія, методологія, практика: монографія. Тернопіль: Астон, 2002. 416 с.
14. Пушкар Р.М. Менеджмент: теорія та практика: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. / Р.М. Пушкар, Н.П. Тарнавська. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 486 с.
15. Фінанси: навч. посіб. / В.С. Загорський, О.Д. Вовчак, І.Г. Благун, І.Р.Чуй. К.: Знання, 2006. 247 с.
16. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: ВЦ «Академія», 2000. 864 с.
17. Козаченко Ю.А. Доходи суб'єктів господарювання: економічна сутність та класифікація. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2021. № 6 (2). С. 35-43.
18. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. 272 с.
19. Подолянчук О.А. Доходи: проблемні аспекти сутності та класифікації. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). 2010. № 3(11). 530 с.

References

1. Mulyk T.O. Methodical approaches to analytical support of income management. Agroworld 2020. №. 6. P. 77-86. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/6_2020/10.pdf
2. National regulation (standard) of accounting 1 «General requirements for financial reporting», approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013. №. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
3. The national regulation (standard) of accounting 15 «Revenue» was approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated November 29, 1999 №. 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
4. International Accounting Standard 18 (IAS 18) dated January 1, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text
5. International Financial Reporting Standard 15 «Revenue from contracts with customers». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU17027.html.
6. Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 436-IV dated January 16, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
7. Accounting and financial accounting / edited by F.F. Butynets Kind. 7th Zhytomyr: Ruta Publishing House, 2006. 832 s.
8. Shmygol N.M. The economic essence of income and profitability in the enterprise management system. State and regions. Series: Economy and entrepreneurship. 2009. №. 7. S. 221-225.
9. Pushkar M.S. Financial accounting: subject. Ternopil: Carte Blanche, 2002. 628 s.
10. Yukhymenko P.I. History of economic students: academician. manual / P.I. Yukhymenko, P.M. Leonenko. 3rd ed., ed. K.: Znannia-Press, 2002. 514 s.
11. Sopko V.V. Accounting: education. manual / V. V. Sopko. 3rd ed., revised. and additional K.: KNEU, 2000. 578 s.
12. Podolyanchuk O.A. Accounting of income of agricultural enterprises: autoref. thesis for obtaining sciences. candidate degree economy Sciences: specialist 08.00.09 - accounting, analysis and audit (by types of economic activity). K., 2009. 21 s.
13. Sukharsky V.S. Management: theory, methodology, practice: monograph. Ternopil: Aston, 2002. 416 p.
14. Pushkar R.M. Management: theory and practice: a textbook. 3rd ed., revised. and additional / R.M. Pushkar, N.P. Tarnavska Ternopil: Carte Blanche, 2005. 486 s.
15. Finances: education. manual / V.S. Zahorskyi, O.D. Vovchak, I.H. Blagun, I.R. Chui. K.: Znannia, 2006. 247 s.
16. Economic encyclopedia: in three volumes. Vol. 1 / Ed.: S.V. Mocherny (rep. ed.) and others. K.: VC «Academy», 2000. 864 s.
17. Kozachenko Yu.A. Incomes of business entities: economic essence and classification. Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Series: Economic Sciences. 2021. №. 6 (2). S. 35-43.
18. Derii V. A. Expenses and income of enterprises in the accounting and control system: monograph. Ternopil: TNEU, «Economic thought», 2009. 272 s.
19. Podolyanchuk O.A. Income: problematic aspects of substance and classification. Collection of scientific papers of Tavriyya State Agro-Technological University (Economic Sciences). 2010. № 3(11). 530 s.